Képregény/tudomány/ kommunikáció

Enrique del Rey Cabero, Michael Goodrum, Josean Morlesín Mellado: *Útmutató a képregények tanulmányozásához. Bevezető a képregénytudományba*, ford. Szép Eszter

A képregények tudományos vizsgálata az ezredfordulót követően számos országban eljutott arra a pontra, hogy a comics studiesra egyre kevésbé kutatási területként, és egyre inkább képregénytudományként, azaz önálló diszciplínaként (netán posztdiszciplínaként) tekintenek a művelői. Ez az önállósodási folyamat hasonlatos ahhoz, amelyen más médiumok tanulmányozása is keresztülment, hiszen korábban ugyanezt az utat járta be a filmtudomány is. Egyre több olyan kutató tűnik fel, akinek a képregénymédium a fő (netán a kizárólagos) kutatási területe, az ő részükről teljesen jogos ez az elképzelés. A diszciplínává válásnak akadnak azonban ellenzői is. A legmarkánsabb ellenvéleményt talán Henry Jenkins képviseli, aki a médiatudomány felől érkezve a comics studiest (hasonlóan a film, a televízió, az internet vagy a videójátékok tanulmányozásához) interdiszciplináris kutatási területként írja le, nem tudományként. Szerinte a diszciplínává válás során sok minden elveszne a képregényt mint kutatási tárgyat övező, az interdiszciplinaritásból fakadó módszertani és elméleti sokszínűségből, az ugyanis együtt jár a kánonok kijelölésével és a határok meghúzásával. [Henry Jenkins, *Introduction: Should We Discipline the Reading of Comics? = Critical Approaches to Comics – Theories and Methods*, szerk. Matthew J. Smith – Randy Duncan, Routledge, New York–London, 2012, 1–14.]

Több tudományos publikáció nevezi a képregénytudományt antidiszciplínának (vagy posztdiszciplínának), ugyanis számos hagyomány, tudományterület között helyezkedik el, nincs sem középpontja, sem mindenki által közösen elfogadott elméleti kerete és módszertana [Charles Hatfield, *Foreword: Comics Studies, the Anti-Discipline = The Secret Origins of Comics Studies,* szerk. Matthew J. Smith, Randy Duncan, Routledge, New York–London, 2017.]. Nem célom eldönteni, hogy a comics studies önálló diszciplína-e vagy sem, de annyi bizonyos, hogy egy töredezett, ellentmondásokkal terhelt interdiszciplináris kutatási terület, amelyen számos megközelítéssel, elképzeléssel, úgynevezett „iskolával" találkozhatunk. Különféle (társadalom-, bölcsészet- és gazdaságtudományi gyökerű) paradigmák léteznek a comics studiesban, eltérő kutatási fókuszokkal és terminológiával. A képregénytudomány pontosan ugyanazokkal a problémákkal néz szembe kicsiben, mint amelyekkel a médiatudomány nagyban, hiszen azt is mindössze a kutatási tárgya (médium/média) kapcsolja össze.

Az itt vázolt összetettségből igyekszik ízelítőt adni az *Útmutató a képregények tanulmányozásához. Bevezető a képregénytudományba* (a továbbiakban: *Útmutató*). Rögtön szögezzük azonban le, hogy ez a munka is egy létező tudományos műhelyhez kötődik, így bár a művet alapvetően nyitott attitűd jellemzi, még véletlenül sem semleges pozícióból értekezik minden, a lapjain felmerülő kérdésről. A kiadvány magját egy huszonöt oldalas képregény képezi, amely végigrohan a médium vizsgálatának néhány lehetséges megközelítésén – olykor valóban csak felsorolásszerűen, cím-

szavakkal jelölve az egyes módszereket, elméleteket vagy irányzatokat. A kötet nem tudományos, hanem tudománykommunikációs munka: arra hivatott, hogy széles(ebb) közönséggel ismertesse meg a képregénykutatást. Az ismeretterjesztő füzet szerzői azonban a tudományos regiszterből érkeztek. A szöveget ketten jegyzik: Enrique del Rey Cabero, aki az Alcalái Egyetemen tölt be kutatói pozíciót, illetve Michael Goodrum, a Canterbury Christ Church Egyetem Modern Történelem Tanszékének docense. A rajzoló Josean Morlesín Mellado a Universidad del País Vasco adjunktusa. A füzetet az Oxford Comics Network adta ki, amelynek korábban Goodrum is tagja volt. Ebből látszik, hogy a kötet erősen európéer nézőpontból tekint a képregényre és a képregénytudományra, miközben elsősorban az angol-amerikai közegről és megközelítésekről értekezik, kevés szót ejtve a frankofón vagy a távol-keleti irányzatokról.

Impozáns az a sűrítés, amellyel az alkotók éltek a kiadvány lapjain, ám éppen emiatt a mű csupán orientáló jellegű. A kötet a széles közönséget megcélzó tudománykommunikáció mintapéldánya: egyszerre informatív és szórakoztató. Célközönsége elvileg az egyetemi hallgatók, a kritikusok és a képregényről értekezni kívánók lennének, ám mivel kifejezetten könnyen befogadható, egyszerű és olvasmányos, ennél szélesebb (akár fiatalabb) közönséget is elérhet: a nagy mértékű komplexitásredukció miatt minden képregény iránt érdeklődő laikus számára izgalmasnak bizonyulhat.

A képregény lapjain gyors ütemben váltják egymást a témák. A sodró lendület okozta felszínesség mindössze arra elég, hogy felvillantsa a különféle megközelítéseket, az *Útmutató* nem is vállalkozik ennél többre. Egy útmutató azonban a természeténél fogva mindig rá is mutat valamire, és ezen a ponton porszem kerül a gépezetbe: a tudománynépszerűsítő képregény megengedő hangneméhez és inkluzív attitűdjéhez képest az ajánlott olvasmányok egy része igen szűk körből kerül ki. Itt már érvényesül a paradigmatikusság: az itt szereplő munkák ugyanis úgy jelölnek ki egy szakirodalmi kánont, hogy csaknem valamennyi kérdéskör esetében tucatnyi egészen más, legalább ugyanolyan jó vagy akár relevánsabb írást is fel lehetne mutatni a felsoroltakon túl is. Meg merném kockáztatni, hogy az olvasmánylista teljes lecserélésével pont ugyanilyen érvényes, használható bibliográfiát lehetne összeállítani. Ez persze óhatatlanul is egy ilyen munka sajátja, egyfajta csapdahelyzet: a tudományos diskurzusra jellemző, hogy a saját tudományos műhelyben született (vagy az ahhoz közel álló) publikációkat (amennyiben az adott területen akad ilyen releváns mű) előnyben szokás részesíteni más tudományos iskolák kiadványaival szemben. A tudomány nem egy érdekmentes vagy semleges terület. Ez a típusú elfogultság (vagy összefonódás) jól illusztrálható a graphic novel kérdéskör kapcsán felsorolt mindössze két tétellel: a belga Jan Baetens és a brit (de frankofón kultúrát kutató) Hugo Frey *The Graphic Novel: An Introduction* című munkája Angliában jelent meg, és igen vegyes fogadtatásban részesítette az amerikai comics studies [lásd például: Andrew J. Kunka, *Review of the book The Graphic Novel: An Introduction, by Jan Baetens and Hugo Frey* = South Central Review, 2015/3., 143–146.], ám érdemes megjegyezni, hogy a kritika tárgyának eredeti angol nyelvű előszavát jegyző Paul Williams kedveli a művet. Nem véletlen, hogy a másik szakirodalmi tétel Paul Williams *Dreaming the Graphic Novel* című munkája, amelyben a graphic novel fogalom 1980-as évekig tartó történetét mutatja be igen ambiciózus, ám nem különösebben alapos módon, hiszen említést sem tesz például arról, hogy a hatvanas években született, Richard Kyle nevéhez

köthető kifejezés már 1971-ben megjelent egy (1972 januárjára datált) DC-képregény (*The Sinister House of Secret Love,* 2. szám) borítóján. Itt igen jól látható, hogy míg a képregényben számos megközelítést vázolnak az alkotók, az ajánlott irodalmakban egyes témakörök kapcsán mindössze egyetlen paradigma érvényesül (ami ebben az esetben lehetett az előszót jegyző Williams felé tett gesztus vagy engedmény is). Itt már visszaköszön, hogy az adott műhely kiket ismer el (és kiket nem), mely nézőponto(ka)t részesíti előnyben (és melyeket nem). Amennyiben ezzel tisztában vagyunk, bátran kézbe vehető műről beszélünk, hiszen a kánonkijelölő jellege az egyetlen komolyabb hiba, amit felróhatunk neki.

Paul Williams említett előszavának a magyar változatban búcsút inthetünk, ez ugyanis nem egyszerű fordítás, hanem lokalizáció. Az új előszót a fordító, Szép Eszter jegyzi, aki maga is aktív (és otthonosan mozog) az angolszász comics studies közegben. Szép Eszter ügyesen reflektál a képregénykutatás hazai helyzetére, remek stílusban, kellő humorral, jó kontextusokat megmozgatva pozicionálja a művet. A lokalizációt dicséri, hogy a magyar változat készítői az ő portréját is elkészítették a kötet grafikai stílusában (lecserélve Paul Williamsét). A fordító által elegánsan újragondolt címből ráadásul eltűnt az eredeti változatban még tetten érhető, korábban tárgyalt paradigmatikusság. A *How to Study Comics & Graphic Novels*, azaz *Hogyan tanulmányozzuk a képregényeket és a graphic noveleket* cím is a fogalmak közti tisztázatlanságra utal: Baetens és Frey ugyanis amellett érvelnek, hogy a graphic novel egy elkülönült médium. Ebből a szempontból Szép megoldása sokkal közelebb áll az amerikai képregénytudományban népszerű (de nem kizárólagos) nézőponthoz, amely a graphic novelt a képregény formátumának tekinti.

A kötet gerincét adó, a comics studies főbb kutatási területeit áttekintő képregény ízléses, letisztult, könnyen követhető és érthető. És ahogy előrevetítettem: önmagában kifejezetten korrekt. Az alkotók avatárjai idegenvezető pozíciót felvéve kalauzolják végig az olvasót a művön. Az a hagyomány, hogy képregényben beszéljünk a képregényről, Scott McCloud 1993-as (magyarul 2007-ben megjelent) *A képregény felfedezése* című munkájától eredeztethető, amelynek eredeti címe (*Understanding Comics*) jól jelzi a szerző ambícióit, ugyanis nem kisebb művet idéz meg, mint a Marshall McLuhan által jegyzett *Understanding Media*t (1964), amely máig az egyik leghivatkozottabb médiatudományos munka (és az egyik első olyan, amely a képregénymédium működésével is foglalkozott). McCloud a northamptoni független képregényes szcénából érkezve készítette el a művét, amely sokakat inspirált, és fordított a képregénykutatás felé, ezzel jól példázva azt, hogy a képregényes közegben is születhetnek nagy hatású, tudományos igényű alkotások. McCloud hatása az *Útmutató* esetében megkérdőjelezhetetlen: egyrészt direkt módon is utalnak rá az alkotók a *Bevezetés*ben, másrészt egyes részletek, panelek lényegében az ő szemléletének, gondolatainak, grafikai megoldásainak a megidézései. Az *Útmutató* is metaképregény (képregény a képregényről), de csak részben a McCloud-i értelemben, hiszen a fő fókusza mégiscsak a képregénytudomány. A McCloudot kivonatoló, olykor parafrazeáló *A képregény nyelve*, valamint *Szó és kép* című fejezetek – amelyek a médium működés- és elbeszélésmódjával foglalkoznak – állnak a legközelebb az örökségéhez. Ezt megelőzően és ezt követően azonban a képregénytudományé a főszerep. Az említett fejezetek nyolc oldalán csúcsosodik ki az alkotók tömörítési bra-

vúrja, hiszen itt a képek nem egyszerűen hátteret biztosítanak az ismeretterjesztéshez, hanem átvállalják a magyarázat terhét: a képregény semmit sem veszít a tempójából, ugyanis Mellado egy-egy jól megválasztott, illusztratív képkockával sikeresen ragadja meg és mutatja be a szövegesen körülményesen leírható formanyelvi elemeket és narratív eszközöket.

A szerzők a képregény formalista megközelítése mellett számos más kutatási területet is felvillantanak: értekeznek a graphic novel kifejezés körüli vitáról, a képregények készítéséről, történetéről, terjesztéséről, valamint kutatási irányairól. Az alkotás terjedelme és lendülete miatt ez az áttekintés leíró és felsorolás jellegű, mintha egy monográfia tartalomjegyzékét kapnánk kézhez a tényleges munka helyett, éppen ezért meddő lenne bármiféle árnyaltságot számonkérni rajta. A kötet erénye azonban, hogy az ilyen módon felskiccelt térkép valóban segíthet ki- és eligazodni a műkedvelőknek és a leendő kutatóknak a képregénytudomány területén, utóbbiak számára jelentősen megkönnyítve a kutatásuk konceptualizálását. Kellemes, könnyed, jól követhető huszonöt oldal a terület iránt érdeklődők számára, amely egy pillanatig sem tör Scott McCloud babérjaira, ám kiválóan alkalmas arra, hogy felmutassa a képregénytudomány összetettségét. A képregénykutatás természetesen jóval sokszínűbb és gazdagabb az itt megjelenítettnél, de az alkotók ügyesen szelektálnak, ráadásul jó érzékkel kerülnek el minden típusú belterjességet, hiszen az összeegyeztethetetlen lenne célkitűzésükkel, a tudománynépszerűsítéssel.

A kötetet egy interjú zárja Nick Sousanis képregénykutatóval, aki olyannyira elkötelezett a médium iránt, hogy a doktoriját is képregényformában készítette el a Columbia Egyetemen, ahol jelenleg docensként dolgozik. Sousanis 2015-ben *Unflattening* címmel meg is jelentette disszertációját. Az interjú egyszerre tűnik függeléknek és a kötet szerves részének, ugyanis, bár a szakirodalmi ajánlások után kapott helyet, abból a szempontból tökéletesen illeszkedik annak szövetébe, hogy a célja a képregényes főszöveggel összhangban a képregénykutatás népszerűsítése.

A magyar változat sajnos nem mentes a hibáktól, de ezek jellemzően inkább tördelési és szerkesztési gondok, és sosem válnak értelemzavaróvá. A legkirívóbb példa a 29. oldal alján található, ahol több írásjel is hiányzik a szövegdobozokból és a szövegbuborékokból, ami rontja a szöveg követhetőségét, megakasztva ezzel az olvasót. A kisebb hibák azonban akár orvosolhatók is lehetnek, az *Útmutató* ugyanis csak digitális kiadásban jelent meg.

A kötet erénye, hogy a képregénytudományt nem egy monolit területként mutatja be, ám huszonöt oldal közel sem elég annak teljes áttekintéséhez, illetve a változatosságának bemutatásához. Az *Útmutató* nem egy definitív vagy megkerülhetetlen mű, ám hasznos lehet azok számára, akik vagy semmit sem tudnak a tárgyáról, vagy tanácstalanok, hogy merre induljanak el a kutatásukkal. A potenciális közönsége feltehetően nem szentírásként forgatja majd, hanem segédeszközként (aminek eleve szánták): amennyiben tisztában vagyunk a korlátaival, és nem ódzkodunk attól, hogy utánajárjunk a felmerült témáknak az ajánlott szakirodalmon túl is, akkor a hibái vagy hiányosságai sem szignifikánsak. (*Prae*)

DUNAI TAMÁS